

Tystnadens historia

och andra essäer

Peter Englund

March 17–18, 2004

Englund fångas en gång i tystnaden. Tystnaden av ett snfall. En tystnad så djup att han kan hundra sanna falla. Eller tminstone inbillar han sig det.

Var tystnaden något vi har förlorat? Och om så hur var det tidigare när tystnaden rådde, eller gjorde den det? Och så tar oss Englund med på en upptäcksfärd i det frägniga, när avsikten inte är att presentera de stora händelserna, bataljerna, omvälvningarna, dynastiernas uppkomst och fall, utan de små, det triviala, det helt banala, som sammantaget utgör tidsatmosfären, som är lika svåråtkomlig som andra individers kvalia.

Problemet är att Englund inte ser ut sin egen fatabur, utan han läser som vi alla, och rapporterar. Han talar om essens, men essens är skriven av en författare till sig själv för att klargöra, och när vi njuter av den, är det för njutningen och spänningen att kika någon vett på axeln. Montaigne är ett ypperligt exempel. Han skrev för sig själv, ett experiment, dock helt unik i sitt slag då, och syftet var att utreda, att tänka genom att skriva. Men det är inte detta slag av essens som Englund presenterar, vad han gör är helt enkelt att skriva små bokaupplagor. Hade han njutit sig med detta så hade han varit religiös, då hade det klarare framgått vad som var löst kunskap och vad som var med honom själv inlemmat. En recensent kan rapportera och kommentera. Nu försöker Englund både rapportera och dra transcendentala slutsatser. Resultatet blir ofta lite förvirrande. En enkel skriva om massagestovens historia, byter plötsligt plan och inriktning, som om han tröttnade, för att sedan sjunka tillbaka. Helt som löst blandas. Detta kan ibland vara uppfriskande, men oftast utgör det bara ett stilbrott som hackar sönder.

Problemet med Englunds filosoferande är att han egentligen inte har något djupare att komma med. Han skriver inte för att tänka, han skriver för att underhålla en publik, som han hela tiden är medveten om. Så skrives inga essens, så tänkes inga djupa tankar; istället blir det klyschor. Klyschor om konsumtionssamhället som ligger vänt i tiden och stryker alla medhår. Intet ett enda provokativt yttrande.

En bred historisk framställning innehåller alltid misstag, från rena faktafel via ogenomtänkta reflexioner till en och annan fads. Englunds bok utgör inget undantag, och det vore tröttnande att försöka göra en uppräkning. Då och då gör han ut på djupt vatten där han inte kan botten. Då sprattlar han vilt och hostar fram rappakalja. Jag tänker närmast på hans hänvisningar till Hilbertrum, som ven pryder såsom titel på hans sista essens. Menar han flöja i Lars Gustafsons fotspråk och pråla med låsa fjdrar?

Dock så snuddar han då och då vid något mycket intressant. Argumentet för det parallella universum han spekulerar om utgör egentligen ett argument för evig återkomst, vilket bland annat Nietzsche fascinerades av, och det har inget med Hilbertrum att göra utan med fasrum. Kan vi lära av historien? Följer den några lagar? Eller är allt bara slump? För lagberoendet talat konvergensen, såväl i mänsklig historia som i den naturliga evolutionen; mot

det talar den fladdrande fjrlsvingen, insikten att minsta ndring av frutsttningar skulle satt historien i en helt annan bana. Sdant formulerades precist av matematikern Poincare vid frra sekelskiftet, de matematiska begreppet r hyperboli, och den numera s fashionabla kaosteorin fick drmed sina grundvalar lagda.

Denna insikt fr oss att spekulera i om inte om hade varit. Poincare lyckligt omedveten om Hitler tog Napoleon som exempel. Den kontrafaktiska historien r lockande, men som Englund mycket riktigt ppekar, meningsls, ty de potentiella mjligheterna frkar sig exponentiellt. Dr har vi just fasrummet, mngden av alla mjligheter, och historien r just den vg som rkats ta, och dess intresse bestr just i att den r den enda vg som togs. I samband med det frestende Irakkriget s gjordes jmfrelser mellan Saddam och Hitler. Vis av skadan, argumenterades det, borde vi nu oskadliggra Saddam precis som vi borde ha oskadliggjort Hitler vid ett tidigt skede. Problemet med ett sdant bestickande tnkande r att ponera att Hitler motats bort vid ett tidigt stadium, skulle vi d dragit en ltnadens suck och tnkt p alla vidrigheter vi sluppit, som frdande krig ch gaskamrar? Givetsvis inte. Kanske ngon annan, kalla honom X. hade istllet trtt fram, och vrlden undergitt ett trauma, dock ej lika stort som det som Hitler frorsakat. Vi hade d troligen suckat och tnkt att detta var frfrligt, och vi borde inte ha undanrjt Hitler som hade kunnat stoppa X. Och hade detta hnt s hade vi sluppit det trauma som X. hade utsatt vrlden fr. Och hur skulle ngon kunnat motbevisa detta?

Varje liten historisk reflexion leder oss oskt fram till en avgrund. Frgan r om man vill titta bort eller instllet skda ner i djupet. Englund trs inte riktigt det senare, och detta medfr att hans frsk till esser saknar den rta spnsten.